

Prof. dr Dragan JOVAŠEVIĆ,
Pravni fakultet u Nišu

Orginalni naučni rad
UDK: 343.222:343.352
Primljeno: 18. novembra 2011. god.

KRIVIČNA ODGOVORNOST ZA PRIMANJE I DAVANJE MITA

U okviru krivičnih dela protiv službene dužnosti, po svom značaju, prirodi i karakteristikama se izdvajaju korupcijska krivična dela ili krivična dela korupcije. Uostalom, i sama korupcija se smatra kao poseban oblik koristoljubive zloupotrebe službenog ovlašćenja. Dva su osnovna krivična dela korupcije. To su: 1) primanje mita (pasivno podmićivanje) čiji učinilac može biti domaće ili strano službeno ili odgovorno lice i 2) davanje mita (aktivno podmićivanje) koje može da izvrši bilo koje lice. Oba krivična dela imaju više oblika i vidova ispoljavanja, a za njihove učinioce su propisane stroge kazne, kao i druge vrste krivičnopravnih mera kao što su mere bezbednosti: a) zabrana vršenja poziva, delatnosti i dužnosti i b) oduzimanje predmeta (novca ili drugih poklona), odnosno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom. U ovom radu se sa teorijskog i praktičnog aspekta analiziraju pojam, sadržina i osnovne karakteristike krivičnih dela korupcije shodno rešenjima iz Krivičnog zakonika Republike Srbije.

Ključne reči: službena dužnost, krivično delo, korupcija, davanje mita, primanje mita, odgovornost, kazna.

1. Uvodna razmatranja

U krivičnopravnom sistemu Republike Srbije, krivična dela korupcije su sistematizovana u glavi trideset trećoj Krivičnog zakonika¹ iz 2005. godine, u glavi krivičnih dela protiv službene dužnosti i to: 1) primanje mita u članu 367. KZ i 2) davanje mita u članu 368. KZ. Zbog izuzetnog značaja koji se i u Republici Srbiji, kao i u drugim državama posvećuje problemu sprečavanja i suzbijanja korupcije² poslednjih godina, raniji Krivični zakon Republike Srbije iz 1977. godine (a koji je bio u primeni do 1. januara 2006. godine) je novelom iz marta 2002. godine pored decenijama već poznatih krivičnih dela primanja i davanja mita (opštih krivičnih dela korupcije) predvideo i posebna ili specijalna krivična dela korupcije.

Pored opštih krivičnih dela korupcije koja su predviđena u grupi krivičnih dela protiv službene dužnosti, u posebnoj glavi 21A pod nazivom: „Krivična dela korupcije” su do 1. januara 2006. godine bila sistematizovana posebna ili specijalna korupcijska krivična dela³. Ova dela su imala zajednički objekt zaštite, a to je zakonito, efikasno, potpuno i blagovremeno vršenje službene dužnosti ili službenih ovlašćenja od strane njihovih nosioca u pojedinim oblastima društvene delatnosti (uprava, pravosuđe, zdravstvo, prosveta i dr.). Kao radnja izvršenja ovih krivičnih dela javljala se zloupotreba službenog položaja ili ovlašćenja od strane nosilaca tih ovlašćenja. Naime, kao inkriminisane delatnosti se kod ovih krivičnih dela javljaju : iskorišćavanje službenog položaja; prekoračenje službenog ovlašćenja ili nevršenje službene dužnosti u vezi sa obavljanjem određene društvene delatnosti koja je upravo zaštićena posebnim korupcijskim krivičnim delima.

Kao izvršilac ovih krivičnih dela se javljalo službeno ili odgovorno lice. Po svojstvu izvršioca i vezanosti radnje izvršenja za službenu dužnost u kojoj ili u vezi sa kojom se ona preduzima može se reći da se i ovde radi o posebnim oblicima službenih krivičnih dela. Kod nekih dela iz ove glave kao izvršilac se može javiti bilo koje službeno lice, a kod drugih dela se kao izvršilac pored službenog lica javlja i odgovorno lice, odnosno, posebna vrsta službenog lica (sudija, sudija-porotnik, javni tužilac ili njegov zamenik, branilac, punomoćnik, odnosno zdravstveni radnik

-
- 1 Službeni glasnik Republike Srbije broj 85/2005, 88/2005, 115/2005, 72/2009 i 111/2009. Više: D. Jovašević, Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom, Beograd, 2007.
 - 2 Priroda krivičnih dela korupcije u značajnoj meri odražava stanje u društvu i državi (posebno u njenim organima), društveno-ekonomske i političke prilike, a može se reći i stanje morala.
 - 3 Ovim krivičnim delima se nastojala postići zaštita javnog interesa od raznih oblika koruptivnih ponašanja shvaćenih u širem smislu. Zapravo, cilj je uvođenja ovih inkriminacija bio da se pokuša efikasno delovati protiv korupcije i drugih negativnih pojava koje su vezane sa korupcijom (npr. iskorišćavanje društvenog uticaja, „veza”, službenog položaja ili ovlašćenja i sl.) radi postizanja određene koristi za sebe i drugo lice. Radi se, zapravo, o različitim nezakonitim i nepavilnim ponašanjima u kojima se lični, privatni interes stavlja ispred javnog, društvenog interesa koji je službeno lice dužno da prioritarno izvršava (N. Mrvić Petrović, Krivično pravo, Beograd, 2005, str. 360-361).

ili nastavnik). Ova su se krivična dela vršila u službenoj dužnosti ili u vezi sa njom. S toga se i posledica ovih dela ispoljava u povredi ili ugrožavanju službene dužnosti u određenim oblastima društvenog ili privrednog života od nesavesnih, neodgovornih pojedinaca kao nosilaca službenih ovlašćenja. Za postojanje krivične odgovornosti kod ovih dela traži se umišljaj. Nehatno izvršenje korupcijskih krivičnih dela nije moguće.

2. Primanje mita

Primanje mita spada u opšta krivična dela korupcije koje je predviđeno u članu 367. KZ. Delo⁴ se sastoji u zahtevanju ili primanju poklona ili kakve druge koristi ili u primanju obećanja poklona ili kakve druge koristi, od strane službenog ili odgovornog lica da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši, ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši, odnosno da izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši, kao i u zahtevanju ili primanju poklona ili kakve druge koristi posle izvršenja ili neizvršenja neke od navedenih službenih radnji, a u vezi sa njom. Ovo se delo u pravnoj teoriji naziva pasivno podmićivanje.

2.1. Objekt krivičnog dela

Iako je gotovo uobičajeno da se kao objekt zaštite kod krivičnog dela primanja mita smatra službena dužnost odnosno, zakonito, pravilno, efikasno i kvalitetno funkcionisanje službene dužnosti, ipak u delu pravne teorije je pitanje objekta ovog dela sporno. Prema jednom shvatanju, objekt zaštite kod ovog krivičnog dela je pravilno funkcionisanje službe u tom smislu što vezivanje službene radnje za izvesno primanje mita može da dovede do poremećaja u vršenju službe, a osim toga i do nepravilnih, odnosno nezakonitih akata i odluka nadležnih organa⁵. Prema drugom shvatanju, kod krivičnog dela primanja mita objekt zaštite nije pravilno funkcionisanje službe, već pre svega nenaplativost službe. Naime, službena lica primaju određenu nagradu za vršenje svoje službe. Stoga njima nije dozvoljeno nikakvo drugo primanje iz bilo kod izvora u vezi sa vršenjem službe. Sve javne službe su besplatne i građani nisu dužni da posebno plate, odnosno nagrade službena lica osim ukoliko to posebnim propisima nije drugačije predviđeno. Dakle, prema ovom shvatanju objekt zaštite je sama nenaplativost službe⁶.

4 V. Đurđić, D. Jovašević, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2010, str. 298-300.

5 D. Jovašević, *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom*, Beograd, 2003, str. 498-499.

6 B. Čejović, V. Miladinović, *Krivično pravo, Posebni deo*, Niš, 1995, str. 417.

Za razliku od ostalih službenih krivičnih dela, za postojanje i pravnu kvalifikaciju krivičnog dela primanja mita nije potrebno da je preduzeta neka službena radnja službenog lica. Naime, ovo krivično delo postoji kada se zahteva ili primi poklon ili druga korist, odnosno samim prijemom obećanja da slede poklon ili druga korist. Stoga se smatra da je prema zastupnicima ovih shvatanja cilj ove inkriminacije da se spreči nezakonito sticanje imovinske koristi što ukazuje da se ovde radi o „imovinskom krivičnom delu”, a okolnost da ovu korist stiče službeno ili odgovorno lice u vezi sa svršenjem službe suštinski ne utiče na određivanje pravne prirode i karaktera ovog krivičnog dela⁷.

Nasuprot ovom shvatanju o pravnoj prirodi krivičnog dela primanja mita, danas prevladava ipak shvatanje⁸ da se i ovde ipak radi o službenom krivičnom delu koje istina vrši službeno ili odgovorno lice u vršenju službenih ovlašćenja, ovim se delom ugrožava zakonito vršenje službe jer primljeni mito na neki način obavezuje službeno ili odgovorno lice da se pri preduzimanju svojih službenih radnji ponašaju na nedozvoljeni način, zatim primanje mita po pobudi i načinu izvršenja predstavlja jedan oblik zloupotrebe službenog položaja ili ovlašćenja i konačno, ovo delo objektivno znači i povredu autoriteta javne službe, odnosno poverenja građana u zakonito postupanje službenih lica. I konačno, u vršenju službenih ovlašćenja, službena ili odgovorna lica moraju da se rukovode samo interesima službe, a ne svojim ličnim interesima. No, takođe ima shvatanja u pravnoj teoriji da se ovim krivičnim delom štiti i ugled službe.

Objekt napada je poklon ili kakva druga korist. Poklon je svaka imovinska vrednost u smislu pokretne ili nepokretne stvari koja se daje drugom licu bez adekvatne protivnakanade (dobročina delatnost). Predmet poklona mogu da budu različite pokretne stvari: najčešće novac, skupoceni predmeti, umetnička dela ili nepokretne stvari: plac, kuća, šuma, drveće, itd. Predmet poklona takođe mogu da budu ne samo stvari, već i određena imovinska prava koja se mogu prenositi na drugo lice. No, u smislu ovog krivičnog dela poklon se može obećati čak i u slučaju kada davalac poklona ne poseduje vrednost u trenutku datog obećanja, već istu tek treba kasnije, u budućnosti da stekne. Druga korist može biti ostvarivanje bilo kakve imovinske i neimovinske pogodnosti⁹, primanja, povlašćenog položaja ili privilegije: dobijanje povišice u ličnom primanju, dobijanje stipendije za usavršavanje u zemlji ili inostranstvu, dobijanje neke funkcije ili privilegije, besplatno putovanje, besplatno letovanje ili zimovanje, napredovanje u službi¹⁰.

Za postojanje ovog krivičnog dela nije od značaja vrednost primljenog ili zahtevanog poklona, odnosno druge koristi. U praksi se kao sporno može pojaviti

7 Lj. Lazarević, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 1993, str. 320.

8 Lj. Lazarević, *Krivično pravo, Posebni deo*, ibid, str. 320-321.

9 M. Đorđević, Đ. Đorđević, *Krivično pravo*, Beograd, 2005, str. 220.

10 Presuda Vrhovnog suda Srbije broj Kž. 112/82 i presuda Vrhovnog suda Srbije broj Kž. 1221/94.

pitanje u vezi sa objektom napada kod ovog krivičnog dela – da li je vrednost poklona ili koristi potpuno bez ikakvog značaja za pravnu kvalifikaciju dela. Naime, ako se radi o poklonima male vrednosti ili simboličnim poklonima koji su inače „uobičajeni” u određenoj sredini, postavlja se sa osnovom pitanje da li ovo krivično delo uopšte postoji. U načelu, i u ovakvom slučaju su ostvarena objektivna i subjektivna obeležja bića krivičnog dela pasivnog podmićivanja, ali mali, gotovo nezatatan značaj, nezatana vrednost poklona ili koristi mogu da ukažu na mogućnost primene instituta dela malog značaja iz člana 18. KZ¹¹. Pri tome treba uvek imati u vidu prirodu ovog krivičnog dela – da je kod ovog dela ponašanje učinioca dela (dakle službenog ili odgovornog lica) motivisano primanjem mita, odnosno da li je karakter izvršene ili neizvršene službene radnje u srazmeri sa vrednošću poklona, odnosno kriminalnoj količini zloupotrebe.

2.2. Oblici ispoljavanja krivičnog dela

Kod krivičnog dela primanja mita zavisno od vrste i prirode službene radnje službenog ili odgovornog lica povodom koje se prima mito, razlikuje se tri osnovna i jedan teži oblik ispoljavanja. Osnovni oblici ovog krivičnog dela jesu: 1) pravo pasivno podmićivanje, 2) nepravo pasivno podmićivanje i 3) naknadno podmićivanje.

1) Pravo pasivno podmićivanje postoji kad službeno ili odgovorno lice neposredno ili posredno zahteva ili primi poklon ili kakvu drugu korist ili primi obećanje poklona ili kakve koristi da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši nezakonitu službenu radnju – službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti. Radnja izvršenja se može preduzeti sa tri alternativno predviđene delatnosti: a) zahtevanje poklona ili druge koristi, b) primanje poklona ili druge koristi i c) primanje obećanja poklona ili koristi.

Zahtevanje¹² je traženje, jasno i nedvosmisleno iskazivanje želje za poklonom ili drugom korišću. Ova se radnja može sastojati u usmenoj ili pismenoj izjavi, ali i u svakoj drugoj vrsti ponašanja iz kojeg nesumljivo prozilazi zahtev za poklonom ili korišću. To znači da zahtevanje poklona ili kakve druge koristi postoji kada učinilac stavlja do znanja licu od koga se mito traži da će zbog toga izvršiti službenu radnju koju ne bi smeo da izvrši ili da neće izvršiti službenu radnju koju bi pak morao da izvrši¹³. Dakle, zahtevanje poklona je pokretanje inicijative, odnosno traženje poklona ili druge koristi ili njihovog obećanja od drugog lica. Kada postoji zahtevanje poklona, procenjuje se u svakom konkretnom slučaju ne

11 D. Jovašević, Krivični zakonik Republike Srbije sa komentarom, op.cit., str.15-16.

12 Zahtevanje poklona ne mora da bude odgovarajućim terminom doslovno izraženo, već je dovoljno da se takva želja posebno može izvoditi iz postupaka optuženog (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2639/54).

13 Z. Stojanović, O. Perić, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd, 2000, str. 355.

samo na osnovu doslovne izjave učinioca, već je dovoljno da se iz njegovih postupaka može izvesti takav zaključak¹⁴. To se može učiniti verbalno (usmeno ili pisмено), simbolima, gestovima, znacima, aluzijama, pokretima ruke.

Primanje je uzimanje poklona ili koristi fizički, faktički bilo neposredno ili posredno pri čemu je bez značaja koliko je bilo posrednika, kao i da li se primilac i davalac mita lično poznaju. Ono postoji kada se poklon ili kakva druga korist preuzimaju, prihvataju (neposredno ili posredno, od davaoca mita ili nekog drugog lica) sa ciljem da se potom izvrši službena radnja koja se ne bi smela izvršiti ili da se ne izvrši službena radnja koja se mora izvršiti bez obzira da li je poklon ili korist uopšte zahtevan ili ponuđen od nekog lica. Primanje je uzimanje bilo da se to manifestuje fizičkim prihvatanjem ili davanjem saglasnosti da se prihvata poklon ili kad se poklon koji se ostavlja na određenom mestu ili kod određenog lica, ne odbija ili se verbalno odbija, ali stvarno prihvata. Dakle, primanje poklona¹⁵ u smislu radnje izvršenja ovog krivičnog dela postoji uvek kada je učinilac na bilo koji način (izričito ili prećutno, neposredno ili posredno, verbalno ili realno) izrazio svoju saglasnost da odmah ili kasnije primi kakav poklon ili neku drugu korist bez obzira na čiju inicijativu ili predlog je ovo učinjeno¹⁶.

Primanje obećanja poklona ili koristi je saglašavanje, izražavanje želje za ostvarenjem ponude drugog lica o davanju poklona ili koristi. To je zapravo prihvatanje obećanja ili ponude poklona ili kakve druge koristi da bi se izvršila službena radnja koja se inače ne sme izvršiti ili da se ne izvrši službena radnja koja bi se naprotiv morala izvršiti.

Zahtevanje ili primanje poklona ili druge koristi, bilo neposredno ili posredno, treba da se čini u vezi sa izvršenjem službene radnje koja ne bi smela biti izvršena, odnosno neizvršenjem službene radnje koja je morala biti izvršena. To znači da nije dovoljno za postojanje ovog oblika krivičnog dela da je učinilac samo preduzeo neku od više zakonom predviđenih radnji izvršenja, već je potrebno i da radnja zbog koje se prima mito spada u delokrug njegovog službenog ovlašćenja. Ovaj oblik podmićivanja je moguć ne samo u slučaju kada službeno ili odgovorno lice raspolaze sa diskrecionim pravom¹⁷ u donošenju određenih odluka, već uvek kada ono raspolaze sa službenim ovlašćenjima. Osnovno je za postojanje ovog dela da između zahtevanja ili primanja mita, odnosno njegovog obećanja i nezakonitog postupanja službenog ili odgovornog lica postoji uzajamna veza. Mito je pri tome

14 Presuda Vrhovnog suda Srbije KŽ. 2639/54.

15 N. Mrvić Petrović, Krivično pravo, op.cit., str. 357.

16 D. Jovašević, Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, op. cit., str.499-500.

17 Diskreciono ovlašćenje službenog ili odgovornog lica predstavlja mogućnost izbora načina izvršenja službene radnje prema oceni ovog lica, ali je ono uslovljeno interesima službe. To znači da službena radnja ne sme biti motivisana ličnim interesima, već interesima službe – znači zakonitog postupanja.

motiv ovakvog ponašanja učinioa dela. Zato nema ovog krivičnog dela ako je službeno ili odgovorno lice primilo poklon ili drugu korist po nekom drugom osnovu koji se ne odnosi na vršenje njegove službene dužnosti.

Za postojanje dela je potrebno da se radnja izvršenja u bilo kom obliku preduzme od određenog lica u vezi sa izvršenjem nezakonite službene radnje, dakle radnje koja se ne bi smela izvršiti, odnosno neizvršenjem službene radnje koja bi se morala izvršiti. Krivično delo je svršeno traženjem ili primanjem poklona ili druge koristi ili primanjem obećanja poklona ili druge koristi bez obzira da li je službena radnja u vezi sa kojom je mito dato uopšte i izvršena, odnosno propuštena. Stoga pokušaj ovog dela nije moguć. Ako pak službeno ili odgovorno lice prvo zahteva, a potom i primi poklon ili drugu korist, u ovom slučaju postoji samo jedno krivično delo (prividni idealni sticaj po osnovu supsidijariteta). Ako je izvršenjem ovog oblika primanja mita ostvareno biće nekog drugog krivičnog dela (npr. izdato lažno uverenje o imovinskom stanju) može postojati sticaj ovog dela i falsifikovanja isprave.

Budući da se primanje mita javlja kao poseban, specijalan oblik zloupotrebe službenog položaja, to se ova dva krivična dela ne mogu javiti u idealnom sticaju. No, ipak u određenim slučajevima može da postoji realni sticaj između ova dva krivična dela. Naime, primanje mita je kao krivično delo svršeno samim zahtevanjem ili primanjem poklona ili druge koristi ili njihovog obećanja u vezi sa izvršenjem ili neizvršenjem službene radnje. Svaka dalja delatnost službenog ili odgovornog lica u vezi sa zahtevanim ili primljenim mitom, ne ulazi u biće ovog krivičnog dela. Ukoliko je službeno ili odgovorno lice izvršilo samo radnje koje predstavljaju primanje mita, onda te delatnosti po principu specijaliteta predstavljaju samo krivično delo primanja mita. Ako pak službeno ili odgovorno lice posle zahtevanog i primljenog mita (čime je, dakle, izvršilo krivično delo primanja mita) preduzme u vezi sa primljenim mitom i druge delatnosti koje predstavljaju zloupotrebu službenog položaja¹⁸ (iskorišćavanje službenog ovlašćenja, prekoračenje granica službenog položaja ili nevršenje službene dužnosti) čime se drugom licu pribavi protivpravna imovinska korist, u tom slučaju postoji realni sticaj dva krivična dela – primanja mita i zloupotrebe službenog položaja¹⁹.

2) Nepravo pasivno podmićivanje postoji kad službeno ili odgovorno lice zahteva ili primi poklon ili drugu korist ili primi obećanje poklona ili druge koristi da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši. I ovo se delo preduzi-

18 A. Garačić, Odnos kaznenog djela zloupotrebe položaja i ovlasti i primanja mita, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 1/2003, str. 79-86.

19 Carinski inspektor koji je primio obećanje poklona da izvrši nepravilno carinjenje, pa je to nepravilno carinjenje i izvršio čime je drugome pribavio protivpravnu imovinsku korist, učinio je krivično delo primanja mita u realnom sticaju sa krivičnim delom zloupotrebe službenog položaja (presuda Vrhovnog suda Jugoslavije Kz. 92/65).

ma istim radnjama izvršenja kao i prethodno delo – zahtevanjem ili primanjem poklona ili druge koristi ili primanjem obećanja poklona ili druge koristi. No, ova se dva oblika dela upravo razlikuju po prirodi i karakteru delatnosti službenog lica koju on vrši u vezi sa radnjom podmićivanja. Ovde se radnja podmićivanja preduzima sa ciljem izvršenja zakonite službene radnje jer se delatnost službenog lica kreće u granicama službenog ovlašćenja. To znači da kod ovog oblika dela nema povrede službene dužnosti u smislu kršenja zakonitosti, ali je nezakonit postupak samog službenog ili odgovornog lica koje zahteva ili prima određenu nagradu da bi postupalo u pravo u skladu sa zakonom i pravilima službe²⁰. Kod ovog dela je kriminogeno upravo postizanje imovinske koristi korišćenjem službenog položaja ili ovlašćenja.

3) Naknadno podmićivanje postoji kada službeno ili odgovorno lice zahteva ili prima poklon ili drugu korist posle izvršenja službene radnje koju nije smelo da vrši, odnosno koju je bilo dužno da izvrši ili posle neizvršenja radnje koja se morala izvršiti, odnosno koja se nije smela izvršiti. Ovo je najlakši oblik pasivnog podmićivanja jer se ovde podmićivanje ne javlja kao uzrok izvršenja ili neizvršenja službene radnje.

Radnja izvršenja kod ovog dela je samo zahtevanje ili primanje poklona ili druge koristi, ali tek pošto je izvršena nezakonita ili zakonita službena radnja. Dakle, ovde učinilac preduzima ili propušta određene službene radnje, pa tek onda naknadno, posle njih, ali u vezi sa njima preduzima radnju ovog krivičnog dela – zahtevanje ili primanje poklona ili druge koristi²¹. Dakle, ovde su sjedinjena oba prethodna oblika, što znači da će ovo delo postojati ako je učinjena nezakonita ili zakonita službena radnja posle koje je primljen ili zahtevan poklon ili neka druga nagrada. Prema tome, osnov za primanje ili zahtevanje poklona može biti kako nezakonita, tako i zakonita delatnost službenog lica. Bitno je za postojanje ovog dela da službeno ili odgovorno lice u vezi sa izvršenom ili neizvršenom službenom radnjom zahteva ili prima poklon ili drugu korist. Kada postoji ova veza, utvrđuje se prema faktičkim okolnostima slučaja, a između ostalog i na osnovu vremenskog razmaka²² između radnji učinioca dela i zahtevanja, odnosno primanja mita.

Kod naknadnog podmićivanja primljeno mito nije imalo uticaja na izvršenje odnosno na neizvršenje službene radnje, pa je zato inkriminisanje ovog oblika

20 Učinilac je izvršio krivično delo primanja mita kada je kao službeno lice u svojstvu stečajnog upravnika po rešenju privrednog suda od vlasnika i direktora privatnog preduzeća koje je bilo u stečaju zahtevao i primio novac da bi izvršio službenu radnju koju je inače morao da izvrši – da sprovede stečaj (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 779/99).

21 Ovaj oblik dela postoji ako carinski radnik ne izvrši carinjenje robe koju je neko lice uvezlo, pa zatim od njega primi novčanu nagradu (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1031/86).

22 U pravnoj teoriji i sudskoj praksi je ostalo sporno pitanje dužine roka između izvršene, odnosno neizvršene službene radnje i zahtevanog ili primljenog poklona ili druge koristi. Ovaj rok zakon ne određuje, pa se pri kvalifikaciji ovog dela pojavljuju različite situacije u kojima se procenjuje „razumnost“ ovog roka.

krivičnog dela opravdano, s obzirom na činjenicu da su službena ili odgovorna lica već plaćena za svoj rad u službi, te da nisu ovlašćena da za isti primaju bilo šta od stranaka i drugih zainteresovanih lica. Primanje nagrade u ovakvim slučajevima stoga predstavlja kršenje pravila službe i narušavanje ugleda službe, kao i svojstva službenog lica što je nedopušteno i zabranjeno, ovakvo ponašanje učinioca dela može kod njega da stvori naviku da i ubuduće traži i prima mito u ovakvim i sličnim situacijama²³.

2.3. Elementi krivičnog dela

Posledica krivičnog dela pasivnog podmićivanja se sastoji u ugrožavanju službene dužnosti, odnosno zakonitog, efikasnog, blagovremenog i kvalitetnog funkcionisanja službe. Delo je svršeno kad je primljen ili zahtevan poklon za već obavljenu delatnost koja se nije smela izvršiti ili neizvršenu delatnost koja se morala izvršiti, odnosno za obavljenu delatnost u okviru službenog ovlašćenja ili neizvršenje delatnosti koja se i nije smela izvršiti. Pokušaj nije moguć²⁴.

Izvršilac dela može da bude samo službeno ili strano službeno lice, kao i odgovorno lice u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu. Ovo delo može da izvrši i lice kome je faktički povereno vršenje pojedinih službenih dužnosti ili poslova²⁵. To znači da nema ovog krivičnog dela, ako je u vreme zahtevanja ili primanja poklona ili druge koristi učiniocu dela prestalo svojstvo službenog ili odgovornog lica. U pogledu krivice potreban je umišljaj. Sadržina umišljaja je različita zavisno od prirode pojedinog oblika ispoljavanja ovog krivičnog dela, ali ona svakako mora da obuhvati svest o zahtevanju ili primanju poklona ili druge koristi, svest o protivpravnosti postupanja, kao i svest o prirodi izvršenja ili neizvršenja službene radnje povodom koje se uopšte mito prima.

Za ovo delo je zakon propisao različite kazne zavisno od oblika dela i to: za prvi oblik – kazna zatvora od dve do dvanaest godina, za drugi oblik – kazna zatvora od dve do osam godina i za treći oblik – kazna zatvora od tri meseca do tri godine. No, pored u zakonu propisane kazne zatvora, učiniocu ovog krivičnog dela se obavezno izriče i posebna mera bezbednosti – oduzimanja predmeta. Tako zakon izričito propisuje da se primljeni poklon i imovinska korist stečena primanjem mita obavezno oduzimaju.

2.4. Teži oblik krivičnog dela

Teži oblik ovog dela postoji kada je izvršeno pravo ili nepravo pasivno podmićivanje u vezi sa otkrivanjem krivičnog dela, pokretanjem ili vođenjem krivičnog postupka i izricanjem ili izvršenjem krivične sankcije. Ovde se dakle radi

23 D. Jovašević, *Krivična dela korupcije*, Beograd, 2009, str. 221.

24 Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1174/83.

25 Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 862/2003.

o posebnoj vrsti službenih lica koja se mogu pojaviti kao učinioci krivičnog dela i u vezi sa posebnom vrstom službene dužnosti. Dakle, dve su kvalifikatorne okolnosti koje čine ovo delo težim i za koje zakonik predviđa teže kažnjavanje – kaznu zatvora u trajanju od tri do petnaest godina. To su:

1) posebno svojstvo službenog ili odgovornog lica. Kao učinioci ovog oblika krivičnog dela mogu se javiti lica koja pokreću, vode ili okončavaju krivični postupak: a) policijski službenici u organima unutrašnjih poslova (koji se bave otkrivanjem izvršenih, pokušanih ili pripremanih krivičnih dela, odnosno njihovih učinilaca – izvršilaca i saučesnika), b) javni tužioci odnosno njihovi zamenici (koji vrše ulogu krivičnog gonjenja učinilaca krivičnih dela koja se gone po službenoj dužnosti), c) sudije i sudije porotnici (koji učestvuju u postupku vođenja i okončanja krivičnog postupka i izricanja krivičnih sankcija) i d) radnici penitencijarne administracije odnosno Uprave za izvršenje zavodskih krivičnih sankcija (koji se bave postupkom izvršenja izrečenih krivičnih sankcija),

2) posebna vrsta službene radnje povodom koje se zahteva ili prima mito, a koja se preduzima u vezi sa otkrivanjem krivičnog dela, pokretanjem ili vođenjem krivičnog postupka i izricanjem ili izvršenjem krivične sankcije. Dakle, ovde se radi o različitim vrstama službene dužnosti koja se preduzima u krivičnom postupku pred domaćim, ali i međunarodnim sudskim organima (Haški tribunal, Stalni međunarodni krivični sud u Hagu i dr). Ovde ne dolazi u obzir primanje mita u vezi sa postupkom za privredne presteupe, prekršaje ili disciplinske presteupe.

3. Dsvanje mita

Drugo opšte korupcijsko krivično delo – davanje mita²⁶ – je predviđeno u članu 368. KZ. Delo²⁷ se sastoji u činjenju, nuđenju ili obećanju poklona ili druge koristi službenom, stranom službenom ili odgovornom licu u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu da u okviru svog službenog ovlašćenja, izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši, odnosno da izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši ili ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši, ili u posredovanju pri ovakvom podmićivanju službenog, stranog službenog ili odgovornog lica. Ovo delo se u pravnoj teoriji naziva aktivno podmićivanje. Radi se, zapravo, o krivičnom delu kojim se „spolja” ugrožava zakonitost u vršenju službene dužnosti²⁸. Stoga se neretko u pravnoj teoriji ovo krivično delo i ne smatra „pravim”, „čistim” krivičnim delom protiv službene

26 M. Došić, *Kriminalistička obrada krivičnih dela davanja i primanja mita*, Beograd, 1971, str. 79-113.

27 V. Đurđić, D. Jovašević, *Krivično pravo, posebni deo, op.cit.*, str. 300-302.

28 D. Jovašević, *Davanje mita kao oblik ispoljavanja korupcije*, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 3/2008, str. 20-25.

dužnosti. No, opravdanost njegove sistematike i svrstavanja u ovu grupu krivičnih dela se pronalazi u njegovoj funkcionalnoj povezanosti sa krivičnim delom primanja mita jer je logično davanje mita praćeno primanjem mita i obrnuto. Pri tome se uvek mito daje u vezi sa vršenjem ili nevršenjem službene dužnosti.

3.1. Objekt krivičnog dela

Objekt zaštite je zakonito, pravilno, efikasno i kvalitetno obavljanje službene dužnosti. Ali kod ovog dela se službena dužnost povređuje ili ugrožava radnjama drugih zainteresovanih lica, a ne službenih lica.

Objekt napada su poklon ili druga korist (imovinskog ili neimovinskog karaktera). Poklon je svaka imovinska vrednost u smislu pokretne ili nepokretne stvari koja se daje drugom licu bez adekvatne protivnagnade (dobročina delatnost). Predmet poklona mogu da budu različite pokretne stvari: najčešće novac, skupoceni predmeti, umetnička dela ili nepokretne stvari: plac, kuća, šuma, drveće, itd. Predmet poklona takođe mogu da budu ne samo stvari, već i određena imovinska prava koja se mogu prenositi na drugo lice. No, u smislu ovog krivičnog dela poklon se može obećati čak i u slučaju kada davalac poklona ne poseduje vrednost u trenutku datog obećanja, već istu tek treba kasnije, u budućnosti da stekne. Druga korist može biti ostvarivanje bilo kakve imovinske i neimovinske pogodnosti, primanja, povlašćenog položaja ili privilegije: dobijanje povišice u ličnom primanju, dobijanje stipendije za usavršavanje u zemlji ili inostranstvu, dobijanje neke funkcije ili privilegije, besplatno putovanje, besplatno letovanje ili zimovanje, napredovanje u službi.

Za postojanje ovog krivičnog dela nije od značaja vrednost datog ili obećanog poklona, odnosno druge koristi. U praksi se kao sporno može pojaviti pitanje u vezi sa objektom napada kod ovog krivičnog dela – da li je vrednost poklona ili koristi potpuno bez ikakvog značaja za pravnu kvalifikaciju dela. Naime, ako se radi o poklonima male vrednosti ili simboličnim poklonima koji su inače „uobičajeni” u određenoj sredini, postavlja se sa osnovom pitanje da li ovo krivično delo uopšte postoji.

3.2. Oblici ispoljavanja krivičnog dela

Delo ima tri osnovna i jedan lakši oblik ispoljavanja. To su: 1) pravo aktivno podmićivanje, 2) nepravo aktivno podmićivanje i 3) posredovanje u podmićivanju.

1) Pravo aktivno podmićivanje je činjenje, nuđenje ili obećanje poklona ili druge koristi službenom ili odgovornom licu u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu da u okviru službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši ili da ne izvrši radnju koju bi moralo da izvrši. Ovde se radi o podmićivanju, davanju mita radi izvršenja nezakonite radnje.

Radnja izvršenja se sastoji iz više alternativno predviđenih delatnosti. To su²⁹: a) činjenje (u smislu davanja ili predaje neposredno ili posredno u državinu drugog lica, predaja u ruke ili ostavljanje u prostoriji ili na drugom mestu gde službeno ili odgovorno lice može uzeti predmet poklona) poklona ili činjenje bilo koje imovinske ili neimovinske koristi, b) nuđenje (pokušaj davanja poklona ili druge koristi, delatnost fizičkog faktičkog karaktera iz koje se jasno manifestuje volja da se poklon ili druga korist predaju) i c) obećanje (jasno izražavanje volje, želje da se da poklon, odnosno sledi, što se može učiniti rečima, simbolima, znacima, gestovima, konkludentnim radnjama, mimikom i sl., neposredno ili posredno preko drugog lica). Dakle, obećanje poklona ili koristi je stavljanje u izgled službenom ili odgovornom licu koje treba službenu radnju da izvrši ili da je ne izvrši, da će mu biti dat poklon ili kakva druga korist ako upravo zahtevanu službenu radnju izvrši ili ne izvrši. Radi se dakle o saopštavanju svoje namere u bilo kojoj formi, da poklon ili korist slede. Delo postoji i kada je poklon dat ili obećan na inicijativu ili zahtev domaćeg ili stranog službenog ili odgovornog lica. Delo je svršeno činjenjem, nuđenjem ili obećanjem³⁰ poklona ili druge koristi u vezi sa izvršenjem nezakonite službene radnje bez obzira da li takva radnja uopšte i izvršena ili ne³¹.

Pri tome se davanje, nuđenje ili obećanje poklona može vršiti prema službenom ili odgovornom licu neposredno, lično, ali i posredno preko trećeg lica. Delo je svršeno samom predajom poklona ili davanjem obećanja o poklonu u vezi sa izvršenjem nezakonite službene radnje od strane službenog lica, bez obzira da li je ono radnju izvršilo, odnosno propustilo da izvrši ili ne.

2) Nepravo aktivno podmićivanje je činjenje, nuđenje ili obećanje poklona ili druge koristi domaćem ili stranom službenom ili odgovornom licu u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu da u okviru službenog ovlašćenja, izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši. Ovo je podmićivanje na izvršenje zakonite radnje pa se smatra lakšim oblikom ovog krivičnog dela. To je jedina razlika u odnosu na prethodni oblik podmićivanja. U svemu ostalom je ovo delo slično prethodnom obliku.

Za postojanje ovog krivičnog dela nije od značaja vrednost datog ili ponuđenog, odnosno obećanog poklona, odnosno druge koristi. U praksi se kao sporno može pojaviti pitanje u vezi sa objektom napada kod ovog krivičnog dela – da li je vrednost poklona ili koristi potpuno bez ikakvog značaja za pravnu kvalifikaciju dela. Naime, ako se radi o poklonima male vrednosti koji su inače

29 D. Jovašević, Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, op. cit., str 502-503.

30 Za postojanje dela je dovoljno da se službenom licu samo obeća poklon, a to što nijnj moglo biti utvrđeno da li je u konkretnom slučaju zaista i došlo do predaje poklona, ne isključuje postojanje krivičnog dela davanja mita (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 4172/56).

31 M. Bošković, Pojavni oblici korupcije i metode suprostavljanja, Bezbednost, Beograd, broj 2/2001, str. 185-203.

„uobičajeni” u određenoj sredini, postavlja se sa osnovom pitanje da li ovo krivično delo uopšte postoji. U načelu, i u ovakvom slučaju su ostvarena objektivna i subjektivna obeležja bića krivičnog dela aktivnog podmićivanja, ali mali, gotovo neznan značaj, neznatna vrednost poklona ili koristi mogu da ukažu na mogućnost primene instituta dela malog značaja iz člana 18. KZ RS³².

3) Posredovanje u podmićivanju je preduzimanje delatnosti kojima se podstiče, doprinosi ili pomaže drugom licu da učini, ponudi ili obeća poklon ili drugu korist domaćem ili stranom službenom ili odgovornom licu u preduzeću, ustanovi ili drugom subjektu da u granicama svog ovlašćenja izvrši nezakonitu ili zakonitu službenu radnju. Posredovanje zapravo predstavlja svaku delatnost kojom neko lice doprinosi da se poklon ili druga korist učini, ponudi ili obeća drugom licu kao što su: uspostavljanje veze između davaoca i primaoca mita, prenošenje poruka ili poklona i sl. Ovde se radi o delu koje u sebi objedinjava podstrekavanje i pomaganje u davanju mita kao oblike saučesništva koji su ovde dobili karakter samostalne radnje izvršenja.

Kod ovog oblika dela se ne kažnjava lice koje daje poklon ili drugu korist, već lice (posrednik) koje to različitim delatnostima omogućava ili olakšava. Ovo se delo čini davanjem inicijative, uveravanjem, uspostavljanjem veze, preuzimanjem predmeta poklona od davaoca i uručivanjem primaocu. Izvršilac ovog oblika je posrednik, dakle treće lice, a ne davalac ili primalac mita.

3.3. Elementi krivičnog dela

Delo je svršeno predajom poklona ili predajom poruke da je poklon obećan, odnosno samim obećanjem poklona. Otuda činjenica da do predaje poklona primaocu mita zaista nije ni došlo, ne isključuje postojanje ovog krivičnog dela. Takođe ni činjenica da službeno ili odgovorno lice nije prihvatilo obećanje poklona, niti je pristalo na obavljanje tražene službene radnje, ne utiče na postojanje ovog krivičnog dela podmićivanja. Otuda pokušaj ovog dela nije moguć jer je delo dovršeno preduzimanjem svake delatnosti koja znači obećanje poklona (a što se utvrđuje u svakom konkretnom slučaju kao faktičko pitanje). Pokušaj ovog oblika dela bi bio moguć samo u slučaju ako se radnja izvršenja sastoji u davanju poklona ili neke druge koristi³³. Poklon ili obećanje poklona ili druge koristi u svim oblicima treba da je dat službenom ili odgovornom licu.

Pri tome, se za postojanje ovog krivičnog dela prema slovu zakona traži da davanje mita nužno prethodi izvršenju službene radnje što znači da nema naknadnog davanja mita³⁴. To znači da ako se poklon ili druga korist daju posle

32 D. Jovašević, Krivični zakonik Republike Srbije sa komentarom, op. cit. str. 15-16.

33 B. Petrović, D. Jovašević, Krivično (kazneno) pravo, Posebni dio, Sarajevo, 2005, str. 135.

34 Kada je davanje poklona izvršeno posle obavljanja službene radnje, nema krivičnog dela davanja mita (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1391/61).

izvršene (odnosno neizvršene) službene radnje službenog ili odgovornog lica (naknadno davanje mita), tada ne postoji krivično delo davanja mita, osim u slučaju ako davanje mita nije bilo unapred obećano (u kom slučaju se obećanje poklona javlja kao radnja izvršenja ovog dela, a ne i samo davanje mita).

Izvršilac ovog krivičnog dela podmićivanja može da bude svako lice. U vezi sa ovakvim zakonskim rešenjem se u pravnoj teoriji kao sporno pitanje javlja pitanje karaktera ovog krivičnog dela, odnosno pitanje njegove pravne prirode. Naime, sa osnovom se postavlja pitanje da li se kod davanja mita može uopšte raditi o „službenom krivičnom delu”. No, zbog svoje bliske povezanosti sa delom primanja mita, ne samo u našem, već u gotovo svim savremenim krivičnim zakonima danas, opravdano je svrstavanje i sistematizacija ovog krivičnog dela u grupu krivičnih dela protiv službene dužnosti (posebno jer se i njegova posledica ogleda u ugrožavanju zakonitog, efikasnog, kvalitetnog i bagovremenog funkcionisanja službe). U pogledu krivice, za izvršenje ovog krivičnog dela je potreban umišljaj.

Za prvi oblik dela je propisana kazna zatvora od šest meseci do pet godina, a za drugi i treći oblik – kazna zatvora do tri godine. No, pored kazne, učiniocu dela se obavezno izriče i mera bezbednosti oduzimanja predmeta – poklona i druge imovinske koristi, s tim što se ovi predmeti mogu vratiti učiniocu dela pod uslovom da je on sam dobrovoljno prijavio delo pre nego što je saznao da je delo otkriveno.

3.4. Lakši oblik krivičnog dela

Lakši oblik dela za koji zakon iz kriminalno političkih razloga predviđa mogućnost potpunog oslobođenja od kazne postoji ako je davalac poklona prijavio delo pre nego što je saznao da je ono otkriveno. Razlozi koji opravdavaju primenu ovog posebnog osnova za oslobođenje od kazne su u vezi sa dokazivanjem postojanja ovog krivičnog dela. Ti su razlozi u nekim savremenim krivičnim zakonodavstvima posebno došli do izražaja kod predviđanja širih mogućnosti za oslobođenje od kazne. Ako je lice oslobođeno kazne predmeti poklona ili vrednosti koje predstavljaju drugu korist koju je on dao kao mito mogu mu se vratiti.

4. Zaključak

Među službenim krivičnim delima, na prvom mestu, se nalaze krivična dela korupcije koja predstavljaju samo različite oblike i vidove ispoljavanja zloupotrebe službenog položaja. Radi se o različitim oblicima i vidovima aktivnog (davanje mita) i pasivnog (primanje mita) podmićivanja koja poznaje ne samo krivično pravo Republike Srbije, već i veliki broj savremenih krivičnih zakonodavstava.

U klasičnom smislu korupcija se uvek svodi na aktivno i pasivno podmićivanje, kao i na zloupotrebu službenog položaja. U širem smislu, u korupciju bi spadala i takva ponašanja (ne samo nezakonita, nego čak i kada se radi samo

o moralno neprihvatljivim ponašanjima) kojima se neko (pravno ili fizičko) lice dovodi u pogodniji položaj u odnosu na druga lica, tako da iz takve situacije ona mogu da izvlače određenu korist (npr. ako se postupa u sukobu interesa, ako se uspostavlja monopol na tržištu dogovaranjem cena sa konkurentima, ako se koristi društveni ugled ili status dobrog privrednika da bi se nekome obezbedio posao ili da bi se drugi onemogućio u poslu, ako se sponzoriše politička stranka da bi mogao da se dobije prioritet kod privatizacije, javnih nabavki, tendera, javnih koncesija ili carinskih kontigenata za uvoz pojedine robe i sl).

Korupcija je, u suštini, sticanje materijalne ili društvene koristi bez pravnog osnova, pa korupciju u užem smislu čine sledeća krivična dela; zloupotreba službenog položaja, davanje i primanje mita, protivzakonito posredovanje, prevara u službi, posluga, falsifikovanje službene isprave, nesavestan rad u službi, kao kvalifikovani oblici krivičnih dela – zaključenje štetnog ugovora i izdavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne i službene tajne. No, kada se govori o korupciji i merama za njeno suzbijanje i sprečavanje, onda se u prvom redu imaju u vidu dva krivična dela i to: primanje mita i davanje mita, te sistem krivičnih sankcija za njihove učinioce.

5. Literatura

- Čejović, B., Miladinović, V., Krivično pravo, posebni deo, Niš, 1995.
- Đorđević, M., Đorđević, Đ., Krivično pravo, Beograd, 2005. godine
- Došić, M., Kriminalistička obrada krivičnih dela davanja i primanja mita, Beograd, 1971.
- Đurđić, V., Jovašević, D., Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 2010.
- Jovašević, D. Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom, Beograd, 2003.
- Jovašević, D., Krivični zakonik Republike Srbije sa uvodnim komentarom, Beograd, 2007. godine
- Jovašević, D., Krivična dela korupcije, Beograd, 2009. godine
- Lazarević, Lj., Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 1993.
- Mrvić Petrović, N., Krivično pravo, Beograd, 2005.
- Petrović, B., Jovašević, D., Krivično (kazneno) pravo, posebni dio, Sarajevo, 2005.
- Stojanović, Z., Perić, O., Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 2000.

Dragan Jovašević, PhD

Full Professor, Faculty of Law, University of Niš

CRIMINAL LIABILITY FOR ACCEPTING AND GIVING BRIBES

Due to their significance, nature and characteristics, corruptive criminal offences, i.e. criminal offences of corruption, stand out among other criminal offences against official duty. After all, corruption itself is considered to be a special form of acquisitive abuse of official authorities. There are two basic criminal offences of corruption: 1) accepting bribes (passive bribery), which can be committed by a domestic or foreign official or responsible officer and 2) giving bribes (active bribery), which can be committed by any person. Both criminal offences may appear in several forms and modalities. Strict punishments, as well as other criminal legal measures such as security measures of: a) prohibition from practicing a profession, activity or duty and b) confiscation of objects (money or other gifts), or confiscation of material gain obtained by the commission of a criminal offence, can be imposed on the perpetrators of these criminal offences. In this paper, the term, definition and essential characteristics of the criminal offences of corruption are analyzed from theoretical and practical aspects, in accordance with the solutions of the Criminal Code of the Republic of Serbia.

Key words: *official duty, criminal offence, corruption, giving bribes, accepting bribes, liability, punishment.*